

102605

Gydymas nuo patrakimo ir nuo raupų iczielijimu.

I. Nuo patrakimo.

Dažnai patrakę, arba pasiutę szunis įkanda žmogų. Kiekvienas iš mūsų skaitytojų yra girdėjęs, kad įkastas žmogus po nekurio laiko patranka ir iš tos ligos numirsšta. Kiekvienas nekartą yra girdėjęs apsakynėjimus apie baisias kanczias patrakimu serganczių žmonių, ant gašo, apie negalėjimą pagelbėtis, nės lyg szioł dar nėra tikrų vaistų priesz išgalėjusį patrakimą. Gal girdėjote, kaip žmogus, patrakusio gyvuolio įkastas, nerimascziuoja, mislydamas, kas czia bus su juo už 9 dienu, arba už 9 sąvaiczių (nedėliu), ar už 9 mėnesių. Baimėje smerczio ļaukia įisai szitų terminų ir kaip-gi esti ļaimingas, kad liga neperima! Ant nelaimės, vienok kartais patrakimas apsircszkia ir žmogus, keles dienas pasirgęs, mirszta. Nėkokios liekarstos, kurias butu ligoje gėręs, ne pagelbės, nės, kaip jau sakėm, nėra da vaisto priesz išgalėjusį patrakimą. Dėlto-gi visiems ļabai geistina bus žinia, juog nuo tos ligos *gal išsigelbėti, pradedant gydytis tuoj po įkandimo*. Bet gydytis reikia kitaip, nekaip sodosę žmonės gydžias, jei nori nebesibijoti ligos ir smerczio. Nieko nepagelbės gėrimas mojinų vabalelių, nei visokių trakzolių, dar mažiaus visoki užkalbėjimai: priesz tą yra kitokis tikras budas (spasabas), iszrastas priesz 12 metų vieno ļabai mokyto praneuzo — Pastero. Tuojaus apsakysiu, koks tai yra budas. Pirma vienok turite mokėti pažinti, koki szunį reikia

skaityti už patrakusį, idant žinotumete, ar tikrai reikia gydytis. Kartais pikti szunįs, nors sveiki, vienok kanda; aischku, juog tadą nėra ko, nei bijotis, nei gydytis.

Visupirmu turiu jums pasakyti, juog trakti gali ne tiktai szunįs, (nors tie dažniausiai tranka), bet ir kitoki gyvuoliai: katės, kiaulės, galvijai, lapės, pagaliaus ir voveris. 1890 m. girdėjom apie žmogų, numirusį isz įkandimo namie augintos voverytės, kuri pirma buvo patrakusio szunies įkasta. Veizdėkite, kaip ta voveris patrako dėlto, kad ją įkando patrakęs szuo, teip ir szunįs arba kiti gyvuoliai gali patrakti *tadą tiktai, kad juos / sukramtytys* kokia patrakusi žvėris. Patrakimu susirgti žvėris gali dar ir tadą, kad suės žalias smagenis kito patrakusio žvėries, arba žis ar ląks pieną isz patrakusio gyvuolio. Ant gašo, jei kalė, ar kiaulė parszinga bus įkasta patrakusio gyvuolio, tai gimstantis mažucziai gali teipo-gi apsirgti, nors tai retai atsitinka. Vienu žodžiu sakant, patrakimas pats isz savės negali atsirasti, bet visumet paeina nuo kitų gyvuoliu. Ką pasakoja apie szunis, patrakusius isz dantų skaudėjimo isz karszczio, apie vilkus isz szalczio arba isz kitų tokių priežasczių, tai ne tiesa. Toksai aischkinimas patrakimo paeina isz to, kad sunku yra susekti visus szunų žingsnius, dėlto dažnai gali buti szuo įkastas, mes apie tą, nieko nežinosime.

Tatai apraszysėme jau, kaip rodos szuo arba kitas gyvuolis, patrakimu sergas.

Isz pradžios gyvuolis, kito patrakusio gyvuolio įkastas, yra visiszškai sveikas. *Tiktai po 4—6 nedėlių te-pradeda sirgti.* Teip pat ir žmogus. Par kelius mėnesius, pagaliaus isztisus metus nuo įkandimo gali buti kuosveikiausis, ir vis-gi patrakimas gali apsireikszi. *Tankiausiai žmogus pradeda trakti po 2 mėnesių,* recziaus po 4—5 mėnesių, o labai retai po metų. Paprastai, kas pergyveno pusę metų nuo įkandimo, jau gali kuone visiszškai nurimti, nieko jau nebebus jam. Ką pasakoja apie 9 dienas, 9 nedėlias arba 9 mėnesius, neturi nėjokio pamato. Po 9 dienų tikrai niekas dar negali apsirgti; po 9 nedėlių, tiesa, serga, bet lygiai dažnai serga jau po 8, kaip ir po 10 nedėlių: patsai skaitlius 9 neturi tadą nėjokios svarbos.

Szunįs ir apskritai-gyvuoliai, kaip jau esame pasakę, angscziaus apyserga patrakimu, nekaip žmogus, nės jau po 4—6 nedėlių po įkandimo.

Par visą tą laiką, t. y. nuo įkandimo lyg apsišreiskimui ligos, įkastas gyvuolis esti niekam nevodingas; įkastą karvę ar kiaulę drąsiai gal papiauti ir suvalgyti. Pagaliaus patrakusio jau užmuszto gyvuolio mėsa niekam nevodys. *jei valgysime gerai iszvirinę, iszmetę smagenis ir pienius isz nugarakaulio, kaip vodingiausias dalis.*

Ale grįžkime atgal. Kaip tiktai praeis tos 4, 5 ar 6 nedėlios nuo įkandimo, tegul sau, musų szunies, tai pasergėsime, juog jis atsimainė, pasidarė paniuręs ir nuliudęs, nebenori kasdieninio maisto, o tuotarpu *kremta ir ryja daiktus, kokių sveikas budamas neėda, kaip antai: sziaudus, medžio szmotelius, mėsžtus, kulaiczius (akmenelius), purvą, vilnas ryzus (lupatus) ir i tą panaszius; loja atsimainiusiu balsu, pradeda neramiai błaszkytis, kanda pagaliaus ir savo poną, bėga isz namų, o keliu bėgdamas kramto sutinkamus gyvuolius ir žmones.*

Kiekvienam isz skaitytojų žinomi jug yra paprocziai szunų, tą tikrų žmogaus prietelių ir sargų jo turto. Gerai žinome, kad szuo, nors pikeziausias, kaip tai yra riszami ant rietežio szunįs, nekumet nepuola ant savo pono. Žinome teipo-gi szunį drąsum esant tik savo namę; jei kartais užeis isz netyezių be savo pono i svetimą kiemą, tai visoko bijos ir tankiai mažesniam už savę szuneliui duodas iszvaryti. *Jegut tadą nekankinamas szuo kandžioja savo valdytojus arba kanda svetimoje vietoje, ne ant savo kiemo, gal aną turėti už tikrai patrakusį, ir iszpuola jei neužmuszti isz karto, tai nors kuoveikiausiai uždaryti. Jei prie to, ant nelaimės, bus kas isz žmonių įkastas, tai turi tuojaus pradėti gydytis.*

Aptariamam ir geroje atvangioje vietoje uždarytam szuniui maistą paduoti reikia par kokią kiaurinę (skyle) arba par tik pravertas duris, idant ant lakintojo negalėtu pulti (kibti). Jei szuo bus patraukęs, tai ilgiausiai po nedėlios padvės; jeigut-gi po nedėlios pasidarys atmaina, t. y. jei turės gerą apetitą ir ramiai užsilaikys, tai nebuvo patraukęs, ir tadą drąsiai gal aną iszleisti.

Vienok nevisumet patraukęs szuo užpuldinėja ir drasko-patrakimas kartais apsišreiskia gana ramiai. Tadą apart nuliū; dimo ir nenorėjimo esti, pasirodo paraližiūs paskutiniųjų kojų;

szuo pradeda, kaip tai sakant, kojas vilkti, iszlengvo nustoja valdžios visamę kuno pasturgalyje, ant gašo dvesia be jokių nepaprastų priepuolių. Įkandimas tokio szunies yra vienok nemažiau vodingas, o toksai patrakimas yra tiek tik tegeresnis, kad szuo, juo apimtas, negalėdamas užpuldinėti dėl paraližuotų kojų, kanda tiktai tuos, kurie patįs prie jo prisiartina. Czia turime da pasakyti, juog *pasiutę szunis labai tankiai ėda, pagaliaus ir geria savo ligoje*; klaidingas tadą yra manymas, kad szuo, jei par savo ligą ėdė ir gėrė, sirgo kitą ligą, o ne patrakimu.

Jei patrakęs szuo sukramtė kitus szunis ar galvijus, geriausiai yra gyvuolius užmuszti greit po įkandimo, nelaukiant, kol liga išgalės, nės tadą ir mėšą atvangiaus yra valgyti, ir nėra baimės perkelti liga ant kitų gyvuolių, kas dar prascziau — ant žmonių. Kad galėtu užmuszti visus szunis, įkąstus pasiutunų szunų, ir kitus gyvuolius, tol mažiaus butu nelaimingų priepuolių. Gaišu tiktai, kad, kaip pasakėme, teip sunku yra apsergėti szunis nuo įkandimo, teipo-gi ir pasergėti, kad szuo jau įkąstas; dažnai žaizdos nuo įkandimo yra teip mažos, kad negal anų pasergėti, o vienok jos yra nemažiau vodingos.

Pereiname dabar prie svarbiausio dalyko, t. y. prie klausimo, antgalvyje padėto, ar gal apsaugoti žmogų, patrakusio gyvuolio įkąstą nuo apsirėiszkimo ligos?

Visų pirmu žaizdą roną nuo įkandimo reikia rupe stingai gražiai išmazgoti su czystu vandeniu, bet tą padaryti reikia ant tų pėdų; prie to išzmygti kuo daugiausiai kraujo, kad žaizdoje (ronoje) pasiliktu kuomažiausiai nuošo (truczyznos), palikto su seilėmis. Jei galima, gerai yra žaizdą išzdeginti įkaitinta lyg raudonumui gelžė, bet teipo-gi toj pat valandoj po įkandimo, jei norime, kad deginimas ką pamaczytu. Jau po 10 minuczių yra parvėlu deginti, kaip parodo mums atsitikimas, kuri paskui apraszysime.

Ne gerai yra sėtryti arba pudyti žaizdą, nės netik ką nēmaž neapsaugos nuo ligos, bet dar gali padaryti didį skaudėjimą įkąstoje vietoje, suputimą (sutinimą), o kartais pagedimą kraujo ir smertį isz to.

Pirmiaus jau sakėme, ėmimą vaistų į vidų nieko nematiczy-siant dar kartą persergam, kad negertumete visų labiausiai

mojinių vabalų, nės tie visumet privaro prie didelio vėmimo ir susilpnėjimo, o tas netik nieko nemaczys, bet dar vodys.

Visugeriausia tadą yra, žaizdą rupestingai iszmažgojus arba iszdeginus, *kuoveikiausiai atvažiuoti į Varsavą*, nės tenai gyvena gydytojas, kurs nuo to mokyto Pastero iszmokęs apsergėti ikąstus žmones nuo patrakimo. Apsergėja sziteip. Girdėjote, kad jei izeipysime kudikiui raupus, tai paskui, nors raupai užėitu, izeipytas kudikis arba visiszkai nesirgs, arba turės visai lengvus raupus, tuotarpu kad necziepyti kudikiai, arba ir suaugusieji, mirs nuo raupų. Gal žinote, kaip cziepijas; atkartosiu jums vien dėl priminimo. Jei nuo asabos, raupais serganczios, paimsime truputį pulių, tai yra skystimo isz po szaszo, iszsibėrusio po visą kuną, ir su labai asztrum peiliuku įbrėszime porą kartų į verszio kailį ir tą vietą patepsime tais puliais, tai po dvejeta dienu, toj vietoj, rasys votis, pritvinkusi pulių. Bus tai votis teipo-gi raupinė su tuo tiktai skyrium, kad nebus teip nuodinga, kaip žmogaus szaszai, teip kad verszis, vocziai sugijos, pagys ir nuo raupų nepadvės. Jei dabar su tokiu pat mažu peiliuku porą kartų po truputelį idrėksime ant vaiko peczio ir patepsime puliais isz voties, kurią ant verszio padarėm, tai raupų nuodai tuosę puliuosę, kaipo silpnesni, kudikiui jau nebevodys ir apart mažo szaszelio izeipijimo vietoje ir lengvo karszcziavimo, jokios didesnės ligos nepakeis. Tuotarpu jis duoda mums vieną svarbią naudą: apsergsti tą kudikį nuo raupų, tai ligai užėjus. Vienok, kad panorėtumeme izeipyti vaikui pulius isz szaszų serganczio raupais žmogaus, tai kudikis tikrai numirtu. Matome tadą, kad toks pervedimas nuodų par verszį, tuos nuodus susilpnina teip, kad nustoja užmuzanczio privałumo, bet igija užtat apsaugojanti privałumą.

Prie tos progos primenam jums, kad neužmirsztumete cziepyti raupus savo vaikasus: geriausiai yra cziepyti vasarą vaikams kelito mėnesių.

Bemažko teip pat daros ir su patraukimu, tiktai czia cziepijam truputį kiteip. Kaip jau esam paminavoję, vodingiausi dalis patrakusio gyvuolio yra smagenis ir nugarakaulio pieniai, kas reiszkia, didžiausią dalį tų nuodų esant netik seilėse, bet smagenosę ir pienuosę. Jei tadą patrakimą norime izeipyti kokiam gyvuoliui, tai, kaip raupų pulius isz szaszo, teip czia

émame truputį smagenų arba pienių (juos žmonės vadina teipo-gi smagenimis) *isz pasiūtusio sxunio*, isztriname vandenyje ir su mažą szvirksztinėle į cziepijam kitam gyvuoliui. Prie raupų dėl tokio percziepijimo émame verszelius, prie patrakimo kralikus, kuriems įtryškiame trakimą ant smagenų par kiaurinėle, padarytą galvakiauszyje. Verszis, įcziepytas raupais, pasilieka gyvas, iszgydžius votį; tuotarpu *kralikas, įcziepytas trakimu, dvesia už 15—18 dienu*, pasirodžiant trakimui, bet spakainom paralitiszkam, trakimui, koki mes jau apraszėme pas szunis. Jei dabar isz tokio kraliko, kurs nusibaigė isz patrakimo, paimtime dalele smagenų ir įcziepytime antram sveikam kralikui tokiu pat budu, tai yra įtrykszdami tiesiai ant smagenų, tai ir szis kralikas padvės isz patrakimo su tuo atskiriu, kad padvės jau ne už 15, bet už 14 dienu, kas reiszkia, kad nuodai, visiszkaį prieszingai raupams, sustiprėjo, nės veikiaus užmusza. Cziepijus isz antro kraliko trecziam, isz treczio ketvirtam ir tt. nuodai teip sustiprės, kad cziepyti kralikai dvės jau už 9 dienu. Kad mes truputį tokių nuodu, t. y. dalį isztrintų smagenų ar pienių patrakusio kraliko, įcziepytumeme žmogui, tai tikrai patraktu ir numirtu. Reikia tadą tokius nuodus susilpninti, idant žmogui nevodytu, bet apsergėtu nuo ligos, teip, kaip su raupais. Susilpninimas tokių nuoda teip daros. Visupirmu su tam tikromis replėtėmis atveriamo nugarakaulį kraliko, kurs numirė isz patrakimo, ir iszėmame isz kauļų pienius: paskui apie du coliu tų pienių pakabiname ant laibo siulo butelyje. gurklelį kuris užkiszam su vatą. Ant butelio dugnio pilame truputį édanczios sodos, kuri traukia į savę vandenį ir drėgnumą. Soda tadą isztraukia isz pienių vandenį, par ką tie isz lengvo džiusta, o džiudami nustoja savo stiprumo, arba nuodingumo, bet užsilaiko apsergstanczią privalumą. Zinoma, juo ilgiaus džiusta, juo labiaus silpsta, teip kad *pieniai, džiuvę par 10 dienu, įcziepyti kitam gyvuoliui, jau nebeužkreazia patrakimu. Jei tadą kšnelį tokių pienių, džiovintų par 10 dienu isztrinsime su lazdele vandenyje ir įcziepytime įkštam žmogui, tai tas žmogus jau pasilieka isz dalies apsergėtu nuo patrakimo, kuriam už nekurio laiko butu pasidavęs. Norint jį apsergėti dar tikriaus, reikia įcziepinėti isz eilios par keletą dienu, kas kart vis stipresnę, t. y. trumpiaus*

džiovintą dalelę pienu. Cziepijas į pišvą*) dėlto, kad szioje vietoje badymas su adatą visu mažiausiai skauda. Toksai cziepijimas kuonevisumet gelba įkąstus nuo patrakimo, jei tik pradėjo gydytis gan angsti po įkandimo t. y. kol nuodai, kurie su seilėmis kandanczio gyvuolio į žaizdą pateko, nesuskubo iszsilavinti, įsigalėti. Tada už vis geriaus yra, jei kam atsitiktu ta nelaimė, kad įkąstu patrakęs szuo, kuoveikiausiai važiuoti į Varszavą ir ten pradėti gydytis. Geriausiai maczija icziepijimas tą paczią dieną arba už 2—3 dienu po įkandimo. Už nedėlios jau yra gana vėlu, bet da ne visiszcai, ir cziepijimas dar maczija. Cziepijimas, pradėtas už 2 nedėlių po įkandimo, gali dar maczyti, bet nevisados. Geriausiai yra, važiuojant į Varszavą, pasiimti su savimi ir užmusztą szunį, kurs įkando, idant galėtu persitikrint, ar isztikro szuo buvo pasiutęs; jeigut butu ant vietos gydytojas ar veterinaras, kurs galėtu padaryti sekciją (szunį iszskrosti) ir iszduoti liudijimą, tai žinoma, gana butu tokio liudijimo ir szunio galėtu su savimi nevežties.

Norėtumem dar pasakyti czia porą žodžių, ar kiekvienas įkandimas yra vodingas, teipo-gi ar paojingi yra drabužiai, sutepti krauju ar seilėmis patrakusio gyvuolio.

Už vodingą skaityti reikia tokį įkandimą, kad szunies dantiš nubraukė arba pradurė skurą, teip kad jau kraujas pradėjo tryksxti. Jei tėra tik mėlinės nuo sumygimo dantimis, o skura tebėra ne įplėszta, toksai įkandimas nevodija, ir visai nėra ko nei gydytis, nei bijotis. Reikia ir tą žinoti, kad nėra ne kiekvienas įkąstas gauna ligą, nors nesigydytu. Isz szimto įkąstų mirszta nedaugiau, kaip 10—15. Už vis paojingesnis yra įkandimas į veidą arba į galvą, tadą labai reikia skubytis gydytis. Tol neteip vodija įkandimas į koją, dar mažiaus vodija įkandimas par drabužį, nės tadą seilės, kol pasieks kuną, apsitrina ant drabužius. Įdrėskimas su naqais patrakusio szunies, visiszcai nevodija, negut szuo sudraskytą vietą suteptu savo seilėmis. Sutepimas rankų su krauju užmuszant patrakusius gyvuolius teipo-gi nevodija, jei ant rankų nėra kokių žaizdų (ronų), nei naujų įdrėskimų nebūvo. Jei buvo, reikia gydytis. Apdarus, suteptus krauju

*) Veiz. abrozdą, pridėtą ant pat gašo.

ar seilėmis, drąsiai gal nesxioti, reikiai tiktai juos gražiai išskalbti ir išdžiovinti, nereikia nei užkasti nei sudeginti.

Dabar apsakysime atsitikimą, rodantį, kad vienas išdeginimas žaizdos, nors tik už 10 minucijų nuo įkandimo, negelba nuo patrakimo.

Par P. miestą ėjo jaunas, nės tiktai 25 meta žydas. Sztai griebia jį dantimis už rankos szuo, bėgantis ulyczią, sužeidžia jam delną ir toliaus bėga. Zydas tuojaus nuėjo pas gydytoją, gyvenantį ant tos pat ulyczios. Gydytojas iztraiszkė kraują, izmazgojo žaizdą su sziltu vandeniu ir izsdegino įkaitintą gelžę, bet kol prisiruosžė, praėjo gerai 10 minucijų. Nurimęs žydas grižo namon prie kasdieninio darbo. Teip praėjo 5 nedėlios: žydas buvo visiszkai sveikas ir ant nieko nesiskundė. Pos nedėlių vienok pajuto, kad ranka, kurią szuo įkando, pradeda truputį skaudėti. Ant rytojaus vakarop norėjo karcziamoje izzgerti stiklą arielkos. Bet kaip tiktai arielką paėmė į burną, pajuto, kad tos nėraip negal nuryti. Pagrižo namon, užkando biszkį bulvių ir mėgino užsigirti vandeniu, bet ir vandenio negalėjo nuryti. Įkšta ranka pradėjo kas kart labiaus skaudėti, o už dviejų dienų buvo suparaližuota, t. y. visiszkai be valdžios, teip kad jos nėkiek negalėjo pajudinti. Alsavimas lygiai pasidarė sunkesnis: alsavo labai tankiai, o prie kiekvieno atsidusimo, pradėjo gerklėj smaugti. Toks pat smaugimas pasidarydavo kaskart, kaip tiktai panorėdavo atsigirti; paskui pasidarydavo pagaliaus tik izszydus stiklą ar indą su vandeniu. Iz lengvo visa pusė kuno szalyje įkastos rankos pradėjo buti be valdžios, o po 4 dienų buvo suparaližuota. Alsuoti buvo jam kas kart sunkiau, varginantis smaugimai gerklėje pradėjo buti kas kart tankiaus, ant gało ir antra pusė kuno paliko suparaližuota, ir lignonis po 7 dienų sirgimo numirė.

Matome tadą, kad išdeginimas žaizdos, nors butu padarytas jau po 10 minucijų po įkandino, nieko nemaczijo. Kad butu vienok tasai žydas tuoj po įkandimo nuvažiavęs į Varszavą ir pradėjęs gydytis, butu sveikas buvęs ir lig szioł.

Lig 1891 metų Varszavoje gydės 1400 asabų, įkastų patrakusių szunų, vilkų, kaczių ir arklių ir izz visų tų numirė tiktai 13. Tuo tarpu kad tamę pacziamę laikę žmonių įkastų, o nesigydžiusių numirė 32.

Délto butinai tegul cziepijas kiekvienas ikastas. Adresą ano gydytojo, kurs cziepija, žino kiek viena kancelarija, o gal ir prabaszcziiai, ir ponai dvaruose.

Ant gało, pasakykime dar, kad *žmogaus, kurį ta nelaimė sutiko, kad patrakimu susirgo, nereikia bijotis*, o dar labiaus nereikia riszti ir prastai su juo elgtis. Toksai žmogus prapastai esti ramus ir su juo reikia apseiti teip, kaip su kitokiu ligoniu. Jei girdėjote, kad patrakę žmonės loja ir kanda, tai pasakos. Ant gało, kad ligonis mato, juog jo bijo, laisvės neduoda, ir risza, tai nedyvai, kad pradeda pulti ir isz nekantrybės kasti, nės kiteip negali apsiginti nuo savo žudytojų (kamuotojų), kad turi surisztas kojas ir rankas.

Kartais atvežą patrakimu sergantį teip, kad szirdį sopa žiurėti į nabagą. Pames jį ant vežimo, ant plikų lentų ir pririsz. Tie, kurie veža, bijo ir dasilytėti; ligonio galva daužos, o niekas nedrės ką po galvą pakiszti. Toksai elgimos netik neprotingas, bet ir griesztnas; patrakę ligonis visumet turi pilną prota lyg pat smerczio, regi ir supranta, kaip su juo apseina: kam-gi nabagui padidinti mūkas? *Jeį tadą nereikia bijotis žmoniu, jau serganczių patrakimu, tai juo nereikia tu, kurius tik ką szuo ikando*. Neseniai ikastą žmogų atvežė į Varszavą skyrimamę vagonę isz baimės, kad nevodytu sąsiedams. Toksai atsargumas be reikalo: nei buvimas su ikastu, nei valgymas nei gėrimas su juo, nei dasilytėjimas tikrai niekam negali vodyti.

Tiek jums skaitytojai pasakėm apie tą baisią ligą — patrakimą, apie kurią žmonės turi neteisingą supratimą. Labai bus naudinga ir jums ir kitiems, jei sziuos pamokymus atminsite.

II. Nuo raupų.

Neseniai visas pasaulis szventė szimtmelines sukaktuves pirmojo icziepimio teip vadinamų „apsisaugojimo“ raupų, arba karvinės. Pirmą kartą raupus icziepijo Anglijoje 14 d. gegužės m. 1796 m. sodžiaus gydytojas Eduardas Dženneris*) vienam asztuonių metų vaikeliui, vardu Džems Fips. Rasit nusistėbėsite isz to, kad tuos vardus lig szioł atmename. Kiek tai kasmet cziepijas, ir niekam nei galvon neateina užraszyti jų arba

*) Jenner.

cziepytojo vardus. Cziepijimas dabar mums rodos tokiu paprastu daiktu, kad vercziaus yra apskelbti svietui pavardes tu, kuriems da nebuvo raupai icipyti; bet priesz szimta metų niekas apie cziepijima dar nemislijo. Tiesa, ir tada jau daugolis sukė galva, kaip galėtu apsisaugoti nuo raupu, nės ta liga buvo baisi, daug aukų paimanti. Prancijoje kasmet mirdavo raupais po 30 tukstanczių žmoniu; Anglijos miestuose raupais iszmirdavo treczia dalis vaikų lig 10 metų. Teip pat buvo ir kituose krasztuose.

O kiek gi buvo tokių, kurie, tiesa, nenumirė, bet apžabalo, apkurto, paliko pažymėti biauriais rundais? Retą raupai teaplindavo; „meilė ir raupai nei vieno neaplinks,“ — sakydavo žmonės.

Rytų szalyje jau seniai pradėjo bandyti apsisergėt nuo raupu. Turkijoje ir Persijoje buvo mada prekiuoti jaunomis gražiomis mergaitėmis — vergėmis (nevalninkėmis), kurias brangiai pirkdavo turtingieji sau už paczias (magometaniecziams, tokia tatai yra tikyba, valna turėti daug paczių, nors pirmoji tevadinas tikrają; namas, kur paczius užlaiko, vadinas garemas). Prekėjai tokių vergių, norėdami apsaugoti jas nuo subiauriojimo raupais, tyczią jas užkrėsdavo raupais, t. y. perdėdavo ant jų materiją isz raupinių szaszų. Teip cziepyta užsikrėsdavo raupais, daugiausiai labai lengvais vos tik su keletu szaszelių, ir ant visados buvo apsergėta nuo ligos. Dar žinome vieną garsią ponią, montegių, kuri liepė sau ir savo vaikams icipyti raupus Konstantinopylje. Tas apsisergėjimo budas pamažu iszsiplatino, vienok veikia pasirodė netikusi, paojingu; gydymas buvo mažą negeresnis už ligą, nės raupai, stacziai nuo ligo ant sveiko perkelti, nevisumet lengvai pereidavo, tacziau buvo priepuoliai smerczio ir didelio subiauriojimo. Zmonės ir toliaus tukstancziomis mirė. Prusijoje par 1796 m. numirė 26 466.

Raupais serga netiktai žmonės, bet ir gyvuoliai: ožkos, arkliai, kiaulės, ypatingai karvės: bet pas anuos ta liga nėra didelė, iszsiverczia tik ant nedidelio ploto uodos, tankiausiai ant teszmenų.

Anglijoje karvės dažniaus serga raupais, dėlto sodietės tenai jau seniai pasergėjo, kad karvių raupai limpa mižancziam. Paprastai ant pirsztų iszsiverczia keletas rauplių be sunkios ligos: paskui tokios persirgusios asabos nebegaudavo tikrujų raupu. Ar tiesa, ar netiesa, ale moteris teip pasakijo. Atsirado

žmogus, kurs nepaniekino prastų žmonių prityrimo ir sunaudojo. Buvo tai Eduardas Dženneris, sunus turtingo pastoriaus.

Gimė jis arti Londono, sodoje Berkelej 1749 m. 17 d. gegužės m. Nuo pat jaunystės pradėjo jisai mokytis daktarystės; dėl išsišavinimo buvo nuvažiavęs Londonan; pagrižęs namo, pradėjo gydyti, bet ir mokslo neapleidė. Labai jam rupėjo iszrasti vaistą priesz raupus, užmuzanczius tiek tukstanczių žmonių.

Išigilinimas į mokslus, kaipo-gi ir anas sodiecių pasakojimas atvedė Dženneriui laimingą mislį — užkristi žmones karvių raupais dėl apsergėjimo nuo tikrųjų raupų. Nereikia manyti, kad Dženneris teip veikiai įtikėjo szitam laimingam prasimanymui: par 20 su virszum metų Dženneris tyrė raupus, mislijo, darbavos, kol drėso atvirai pasigirti su savo iszradimu. Tas tai atsitiko augszcziaus paminėtoje 14 d. gegužės m. Dženneris nuo motriszczios rankos, netyczią užsikrėtusios karvių raupais, perdėjo materiją ant peczio mažo Fipso. Vaikas gavo karvių raupus. Dėl parodymo, kad Fips yra apsergėtas nuo tikrųjų raupų, Dženneris įcziepijo jam nuodus, t. y. tikrųjų raupų materiją, bet Fips tais raupais nebeužsikrėtė; ir puskui dar keletą kartų veitui buvo Fips užkrezcziamas: jau nebebijojo raupų ligos.

Po dviejų metų Dženneris apraszė savo pramanymą kningoje, visus tyrinėjimus ir regulą, kaip reikia cziepyti. Tadą pradėjo važiuoti pas aną minios žmonių, pasidnuodanczių cziepėjimui. Dženneris teip darydavo: materiją isz karvių raupų cziepydavo sveikiems vaikams, o nuo jų perneszdavo ant kitų žmonių. Garsas apie Džennerį pasklydo po visą svieta. Anglija par du kartu paskyrė jam didžias dovanas — 300 tukstanczių rublių; dėkingumas-gi visų žmonių kasdien augo kasdien datiriant labdaringų iszradimo pasekmių. Raupai, kur tik buvo užvestas Džennerio apsisergėjimas, nustojo buvę baisią ligą.

Paskui kiti daktarai dar primaningiaus pradėjo cziepyti. Dženneris perneszdavo karvių raupus ant žmonių ir jau isz jų cziepijo kitus. Tas buvo ne visai gerai, nės kartu su raupais persikeldavo ir kitos žmogaus ligos. Dėlto dabar karvių raupus cziepija ne ant žmogaus, bet ant jaunų verszelių piľvo. Kad pasirodo puslelės, renką isz jų materiją, limfą vadinomą, į czystus stiklinius buteliukus ir jau isz jų cziepija žmonės.

Lengviaus yra isztirti verszio sveikatą, kaip žmogaus, nės verszi, raupus iszėmus, gal papiauti ir dasižinoti, ar buvo sveikas. Ant gašo, ir ta nauda, kad isz verszių gal prisiimti tiek cziepų, kiek tiktai reikia: versziai pigus.

Idant suprastumeme, kaip cziepėjimas sumažino ligą, gana sulyginti sekanczius, skaitlius. Praėjusiamamę (XVIII) szimtmetyje, t. y. priesz Džennerio pramanymą ant 100 tukstanczių asabų raupais mirė:

Prusuosę ant Reno	90
Vestfalijoje	264
Pamarėje	177
Berlynę	342

Sekancziamę (XIX) szimtmetyje ant 100 tukstanczių žmonių raupais numirę:

Prusuosę ant Reno	9
Vestfalijoje	11
Pamarėjė	13
Berlynę	17

Kamę žmonės priverstinai cziepijami yra. tenai visiszcai raupais nebemirsza. Par dviejus (1885—7) mėtus szvedų miestuosę ant milijono gyventojų numirė vos tik 2 asabi; vokieczių miestuosę — 5. Ten, kur cziepijimas nepriverstinas, kur atiduota valia cziepytis ar ne, ten raupais daugiau mirszta, nors vis-gi nesulyginamai mažiaus, neg pirma mirė. Par tuos paczius dviejus metus ant milijono gyventojų numire: Belgijos miestuosę 185, Austrijos 371, Prancijos 506, Vengrių 1184. Nuo 1875 metų nei vienas Prusų kareivis nenumirė raupais.

Isz to matome, kaip gerus vaisius iszdavė Džennerio iszradimas. Dženneris numirė 26 d. sausio m. 1823 m. Nedaug tėra žmonių, kurie, persiskirdami su sziuo pasauliu, palieka žmonėms neužmirszamas geradėjystes. Łaiminga tėvynė, kuri tokius sunus gimdo! Koksai butu neiszmanymas nepasinaudoti isz tokios geradėjystės! Nesitęskite su cziepijimu: kudikiams kelių mėnesių vasaros laikę jau cziepykime, kad neužpultu raupai, nuo kurių kitokių vaistų nėra.

Vaisxgantas.